

Mezey László Miklós

Az Univerzum közelképei

Csató László: *Köre magot*

Vannak könyvek, amelyeknek művészi alakot öltött gondolataiban az olvasó a maga – sokszor alakatlan – gondolataira ismer. És ahogyan magának érzi az olvasottakat, rögtön az jut eszébe, másokkal is meg kéne osztani a lelkében visszhangzó fölismerést, a magáéra döbbenés katarziszát. Amikor Csató László verseit olvassuk, gondolom, sokakat kerít hatalmába ez a „szellemi adakozó” szándék.

Csató verseinek legszembetűnőbb vonása a gondolati és formai-nyelvi sűrítettség. Ezek voltaképp összetartozó és egymást erősítő tulajdonságok: a komprimált mondandó és a kevés szóval sokat mondás tömörsége tartalom és forma pontos megfelelését mutatja. Főképp régebbi keletkezésű rövid, impresszionista – még inkább jelzészzerű –, leíró műfajú, névszói karakterű, nominatív stílusú verseiben egy-egy látványként, érzetként leírható képet rögzített, és ezektől rugaszkodott el a vers a létfilozófiai absztrakció felé, innét ívelt föl az asszociáció, amely új dimenziót nyitott meg, új metafizikus minőséget teremtett, egyetlen hatalmas metaforává avatta – visszamenőleg – a vers textusát. A lírai képteremtés talán legősibb módszere ez, amely szerint a természeti képből, a látványból bontakozik ki a költői üzenet, fogalmazódik meg a lírai mondandó. Példa erre az új kötet, a *Köre magot* egyik kis remeklése, a Karc: „Kerítés árnya / Rács a havon / Mintha nap feküdne / Ravatalon/ / Jégcsap csepeg / A néma gyász”. Ennyi az egész, mondhatnánk, egyetlen impresszió. És mégis milyen sokatmondó, mennyire kifejező metaforává válik ez a röpke skicc.

A látványt kibontó versek mellett Csató László másik verstípusát a megszólított vagy monologizáló darabok adják. Ezekben a költő nem egy képből, hanem egy belsőleg átélt léthelyzetből, lelki szituációból indul ki, és innét szökkenti fel a kiterjesztett érvényű, az egyeditől az általános felé rugaszkodó meglátását, az általánosba futó absztrakciót, a telibe találó ítéletet, miközben e darabok jellemző

hangulata a rezignáció, a szelíd belenyugvás, hangzásuk pedig elégikus. Ebben a verstípusban – szemben a „leíróval” – nagyon is jelen van a lírai ego, a költői egyéniség és tudat, a világtértelemező, a törvénytevő, az önmagára is reflektáló szubjektum, amely rendszerint kitölti a vers mikrokozmoszát. Tipikusan ilyen darab például az *Identitás*: „Vagyok talán / Epigramma levél / Fán/ /Szó vagy sóhaj/ Üzenetként / Zaj /Játszva szélen / Soha/ Középen”.

Mindkét verstípust – és ez már az idézett két példából érezhető – a nagyon erős sűrítettség, a gondolati és érzelmi fajsúlyosság, a nyelvi tömörség, a gondolati lezártság, a biztos ritmika, a szaggatottságával együtt is dinamikus versbeszéd és a finom technikájú rímelés jellemzi. Igen pontos meglátások, telitalálatú képek „fordulnak át” lemondó életérzésbe, borongó kedélybe, szomorúságba. Erős, súlyos szavakból bomlik ki a kissé fátyolos hangú üzenet, az érzékletesen körvonalazott látványból vagy megkapóan jelzett lelkiállapotból lesz igazi versvarázslat. A Csató-versek genezise tehát különös transzformáción alapul. Az elemeiben, képeiben nagyon is konkrét, realista darabok szinte észrevétlenül, olykor nagyon is hirtelen ellégiesednek, fátyolos hatásúvá válnak, fura ellenfénybe kerülnek, és ettől a tárgyias, leíró-leltározó, nominatív stílusú, avagy éppen megnevező, ítélkező funkciójú darabok „megemelődnek”, és egy költői mítosz, egy nagyszabású látomás részeivé válnak, egységes hatású költői univerzum kis bolygói lesznek.

Csató versvilágának összhatása is kettős. Részleteiben – képeiben, soraiban, rövidke strófaiban – olyan, mint a mikroszkóp lencséjén át megfigyelt tárgymetszetről készült felvétel, a műegész pedig olyan, akár az úrállomásról szemlélt, elmosódó körvonalú, sejtelmes, mágiikus látványt nyújtó bolygó monumentális képe. Ilyenformán a költő kétszeres tükröt tart verseivel az olvasó elé: íme, a te kis világod és annak égi mása!

Új kötetében fogyatkozni látszik az impresszióból, látványleírásokból kiinduló versek száma, inkább a létértelmező, a lírai szubjektum belső tartalmait megjelenítő versek sokasága jellemző. Kevésbé él a költő a valóságtól fölszárnyaló metafora-alkotás lehetőségével, gyakoribb az önértelmezés vagy a másik személyiség, a megszólított értelmezésének szándéka (Frusztra; Jó lenne; Illem; Nem tudom, látod-e; Ha lehet stb.) Gyakori motívumai

azonban többnyire komor tónusú, borongó, kietlen világot mutatnak: szél, kő, fagy, hó, jég, rács, kerítés, üres égbolt, csönd. Csak ritkán bukkannak föl olyan motívumok, mint a fény, a tavasz, ahogyan a Ha a jég című versben: „Játék / Talán a dal is / Játék / Jégcsapon alvó / Csöppnyi tavaszunk“. A melegség, a bizalom, a színek harmóniája csupán illúzió; a kötet minden fontos verse a terméketlen, sivár, kihalt, ember nélküli (embertelen?) világ képeit idézi fölt. Persze Csató László annál bonyolultabb képiségű alkotó, hogysem egy üres és szürke, fagyos és terméketlen világ impresszióit variálgassa. Éppen a címadó vers, a Kőre magot lehet jó példa arra, hogy a lehangoló látvány elemeiből kibomlik valami más, a nyomasztó életérzésnél valami több – ez esetben a rend parancsa, a rendteremtés, a törvénytevés igénye: „Kőre magot szór a nap / Holt szavak zuhannak / Tört szótagunk a rend“. Meglehet, nem más ez, mint az üresség tiszta rendje, a simaság perspektívájának szabályossága, de – mint utaltam rá – Csató László költészetének éppen az az egyik megkapó vonása, hogy ami először egyértelműnek, egyneműnek látszik, az valójában összetett, többretegűen jelentéses. Számos darabjában – főként az ún. „leíró“ versekben – az egyetlen hangulatból, látványból generált megnevezések, jelzések, hasonlatok, allúziók többretegűek, áttételesek, sokjelentésűek lesznek a vers végére.

Poézisének újabb sajátossága, hogy nem használ központosítást; Csató művei azonban igen messzire vannak a szabad versektől, tudatosan komponált alakzatok, ahol a ritmusnak, metrumnak, ütemnek, rímnek, sormetszetnek, alliterációnak, akusztikus hatásnak nagyon is megtervezett funkciója, súlyos szerepe van, miközben a költő látzólag egymás mellé illesztett szavakból szövi össze versét. Ez a roppant szívós versszövet azonban kikezdehetetlen, megbonthatatlan. És e végső formára csiszoltságot erősíti a versek formai, nyelvi burka mögötti belvilág fajsúlyos – sokszor egyenesen nyomasztó – mivolta. A gyors képvágásokkal, hirtelen asszociációkkal, váratlan fordulatokkal, föl villanó látványelemekkel és gondolatfutamokkal formáló ábrázolás rendszerint frappáns verszárlattal, szellemes fordulattal nyeri el végső értelmét. A lecsupaszított nyelv, a célratörő – mégis erőteljesen kifejező – versbeszéd, az eszköztelenségével megragadó versépítés a gondolatot a maga pőreségében állítja az olvasó elé: „Vének éjszakája / Miért is

ennyire / Komisz a fagy / / Hózuhanás után / Halovány irgalom lesz / A pirkadat“ (Vének).

Csató László kevés szavú, hagyományos költői eszközökkel, egyszerű ritmusban, kiérlelt és végső formára csiszolt költeményt alakít, így gyarapítva a maga egyre teljesebb, mind sűrűbben rétegezett versvilágát. Ami túlmutat nemes egyszerűségén, az a nagyfokú érzelmi azonosulás és a feltűnő – mert drámai erejű... sűrítettség, az enigmatikus tömörség, az epigrammáéra emlékeztető frappáns verszárás és az eszköztelenség mesteri alkalmazása. Ami kikerül a keze alól, nem formájának gazdagságával, színeinek pompájával kápráztat el, hanem belülről fakadó, mély tűzű fényével. Rövid és szűkszavú versei – újabb hasonlattal élve –, mint gyorsuló, előbb csörgedező, utóbb sodró erejű patakok zuhognak, magukkal görgetve egymáshoz oly hasonló motívumaikat, látványelemeiket, képeiket, reflexióikat, gondolatársításait. Csató László a hagyományos metrumok egyszerűsítésének, a mondandó végső formákba való sűrítésének és az aranymetszés szabályai szerinti alakításának útját járja. Ilyen módon drámai erővel és hiteles lelki motiváltsággal mutatja föl magát a múlandó világban, ami valamennyiünket körülvesz – eközben a kevés szóval sokat mondás költői programját valósítja meg.

(Bp. 2004. 3 Bt Kiadó)

Móritz Anton: Hajlék Nr. 8.
(Eisenstadt, Landesgalerie,
2005. október 25. - november 11.)